

Natuur.oriolus

VLAAMS DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR ORNITHOLOGIE

JUNI 2023 • JG 89 • NR 2

bpost

PB- PP
BELGIE(N) - BELGIQUE

Retouradres:
Natuurpunt,
Coxiestraat 11, 2800 Mechelen

KUSTBROEDVOGELS IN ZEEBRUGGE-HEIST

VOGELRICHTLIJNGEBIED IN DE KIJKER

BROEDGEVAL VAN SLECHTVALK IN EEN BOOM

VOOR HET EERST SINDS COMEBACK IN 1994

TIMING IS ALLES BIJ KOOLMEES

BELANG VAN GOED GEPLANDE VOORTPLANTING

BROEDGEVAL VAN SLECHTVALK IN EEN BOOM

IN BALEN (A) IN 2022

De populierenrij waarin het broedgeval van Slechtvalk *Falco peregrinus* in een boom werd vastgesteld. 26/5/2023. Balen (A). (© Paul Helsen)

Beschrijving

Op 4 mei 2022 ontdekte Geert Spanoghe (GS) een alarmerend paar Slechtvalken *Falco peregrinus* in het gebied Malou in Balen in de provincie Antwerpen. Het gedrag leek te wijzen op de aanwezigheid van een broedplaats. Beide adulte valken sloegen hevig alarm voor een passerende rattenvanger en voor enkele Zwarte Kraaien *Corvus corone* die te dicht in de buurt kwamen. Op de locatie waren geen hoge gebouwen in de buurt en in de pylonen van een nabijgelegen hoogspanningsleiding werd geen nest ontdekt. De locatie die de Slechtvalken leken te verdedigen situeerde zich in een rij Canadapopulieren *Populus canadensis*, maar vanop afstand werd geen nest ontdekt.

Op 25 mei was GS opnieuw ter plaatse. Beide Slechtvalken alarmeerden opnieuw. Na toelating van de plaatselijke landbouwer werd de bomenrij deze keer benaderd over het maïsveld ernaast. Hoe dicht GS bij de bomenrij kwam, hoe heviger en luidruchtiger de Slechtvalken rond de waarnemer vlogen. Vooral onder een bepaald groepje van drie populieren was hun reactie het felst. In en van die populieren ontdekte GS een nest, maar de adulte valken werden niet op dat nest waargenomen. De locatie werd dan ook met veel vraagtekens verlaten. Het gedrag was duidelijk territoriaal en leek heel hard op een lokaal broedgeval te wijzen, maar er waren geen concrete aanwijzingen van een nest.

Omdat GS pas half juni opnieuw ter plaatse zou komen, werd met de plaatselijke landbouwer afgesproken dat iemand anders het eventuele broedgeval verder mocht opvolgen. GS bracht diezelfde avond Herman Berghmans (HB) op de hoogte met de vraag om de opvolging op zich te nemen. Op 26 mei werden HB en Paul Helsen (PH) door de landbouwer verwelkomd. Volgens de landbouwer alarmeerden de vogels al meerdere weken telkens wanneer de akker werd betreden.

Met een telescoop werd eerst vanop afstand naar het nest gezocht in de meest rechtse boom die GS had aangemerkt. Daarin kon echter geen nest ontdekt worden. Zodra HB en PH zich in de richting van de bomen begaven, kwamen beide adulte Slechtvalken onmiddellijk alarmerend aangevlogen. Wanneer de waarnemers onder de drie populieren stonden waarvan eerder sprake, bleef het alarm maar aanhouden. Vanuit alle mogelijke hoeken werd de rechtse boom bekeken, maar zonder resultaat. Opvallend was wel dat er onder de middelste van de drie bomen een kring van uitwerpselen was te vinden. Zoiets is typisch voor bezette nesten met jongen van de meeste roofvogelsoorten. Onder de twee bomen links en rechts was geen enkele spat mest te vinden. De aandacht verschoof dus naar de middelste boom en na lang zoeken werd één pas vliegvlugge jonge Slechtvalk ontdekt in de vork van de stam en een grote zijtak. Mogelijk situeerde het nest zich in een holte in die vork, maar dat was niet zichtbaar vanop de grond. Had er toch een broedsel plaatsgevonden in het nest dat GS had gezien in de rechter boom? Onder deze boom waren echter geen uitwerpselen te vinden, wat een broedsel in de middelste boom aannemelijker maakt.

De Slechtvalk verdween in de 20ste eeuw als broedvogel in België, met het laatste broedgeval in 1973 (Jacob 1988). Gestimuleerd door het plaatsen van nestkasten door het Fonds voor Instandhouding van Roofvogels (FIR) en het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN), was er in 1994 opnieuw een eerste geslaagd broedgeval in Tihange (Lg) (Vangeluwe et al. 2010). Sindsdien is de Belgische populatie aanzienlijk toegenomen. Inmiddels zijn er in ons land al meer dan honderd broedparen, maar er bestaat geen gepubliceerde recente schatting op nationaal niveau. Voor Vlaanderen bedraagt de recentste schatting 43 tot 73 paren voor de periode 2013-2018 (Vermeersch et al. 2020), maar dat cijfer zal vermoedelijk inmiddels al achterhaald zijn. Broedgevallen

situëren zich in Vlaanderen op menselijke infrastructuur zoals industriële schoorstenen, kerk- en watertorens en pylonen, terwijl in Wallonië ook natuurlijke rotspartijen worden uitgekozen. Ook zijn er jaarlijks enkele broedgevallen in kraaiennesten op hoogspanningsmasten. Waar in het verre verleden ook kraaiennesten of roofvogel-nesten in bomen werden gebruikt, lijkt dit geval het eerste broedgeval in een boom sinds de hervestiging van Slechtvalk als broedvogel in België op het einde van de 20ste eeuw.

Vervolg in 2023?

In januari 2023 werd de locatie opnieuw bezocht. In de nu drie kale populieren werd geen nest meer gevonden. Op 26 april 2023 werd de broedplaats opnieuw bezocht. Er waren geen Slechtvalken te bespeuren. In de rij populieren werden in totaal vier kraaiennesten ontdekt en bekeken. Twee hiervan waren ook bezet door broedende Zwarte Kraaien. Vanop afstand waren in de boomvork waar vorig jaar de jonge Slechtvalk werd waargenomen nu ook wat takken van een nest zichtbaar, wat deze broedplaats nog waarschijnlijker maakt.

Broeden in bomen bij Slechtvalk

De archetypische broedplaats van Slechtvalken zijn kliffen. Tegenwoordig wordt met name in West-Europa veel op menselijke bouwwerken gebroed. De soort is echter behoorlijk veelzijdig als het op nestplaatskeuze aankomt. Het nestelen in bomen is al lang bekend, maar die nestplaatskeuze is opmerkelijk genoeg beperkt tot bepaalde delen van het (zeer ruime) globale verspreidingsgebied. In Europa werd boombroeden vastgesteld in een groot gebied rond de Baltische Zee oostwaarts tot aan de Oeral: van Noord-Duitsland en oostelijke Denemarken via Polen, Zuid-Zweden, de Baltische Staten, Zuid-Finland, Belarus, noordelijk Oekraïne en dan verder door in Centraal-Rusland. In dat enorme gebied was er tot in het begin van de 20ste eeuw een omvangrijke boombroedende populatie Slechtvalken aanwezig, de grootste ter wereld. Alleen al in Noordoost-Duitsland ging het destijds om ca. 300 paren. Opmerkelijk is dat bomen toen met voorsprong de meest gebruikte nestplaatsen waren voor Slechtvalken in dat deel van Europa. Slechtvalken bouwen zelf geen nest en broedgevallen in bomen in dat Noordoost-Europese gebied werden gemeld in oude nesten van onder meer Raaf *Corvus corax*, Visarend *Pandion haliaetus*, Rode Wouw *Milvus milvus* en Zeearend *Haliaeetus albicilla*. Deze omvangrijke boombroedende populatie verdween volledig ten tijde van de populatiecrash die de populatie onderging halverwege de 20ste eeuw, door het gebruik van bepaalde pesticiden. In oostelijk Duitsland werd in 1990 gestart met een project met als doel opnieuw een boombroedende populatie Slechtvalken tot stand te brengen. Dat project resulteerde in een eerste wild broedgeval in een boom in 1996. In 2017 was die nieuw tot stand gebrachte populatie toegenomen tot 64 boombroedende paren (Bijleveld 1974, Ratcliffe 1980, Kleinstäuber et al. 2009, White et al. 2013, Kleinstäuber et al. 2018, White et al. 2020). Buiten Noordoost-Duitsland zijn boombroedende Slechtvalken heel zeldzaam bij de oosterburen. In de periode 2014-2018 werd een broedpaar gevonden in een boom in bosgebied in de deelstaat Baden-Württemberg in het zuidwesten van Duitsland. Die vogels broedden in de beschreven periode in twee verschillende nesten van Buizerd *Buteo buteo*, telkens in een Beuk *Fagus sylvatica* in aaneengesloten bosgebied (Preusch et al. 2014, Preusch et al. 2018).

In Nederland, waar in de 20ste eeuw overigens maar zelden broedende Slechtvalken werden vastgesteld en waar de soort niet eens als een jaarlijkse broedvogel bekend was, werden desalniettemin in de jaren '50 en '70 meermaals zekere of waarschijnlijke broedgeval-

len vastgesteld op de Veluwe in centraal Nederland. Meerdere nesten werden gevonden in dennen in halfopen bossen op stuifzand (soms slechts op 3,5 meter hoogte!) en waarschijnlijk vonden alle toenmalige broedgevallen op de Veluwe plaats in bomen (Bijlsma 1993). Ook in België kwamen wellicht boombroedende Slechtvalken voor in een ver verleden. Tot in 1912 werden regelmatig broedgevallen gemeld op heidevelden in de Antwerpse Kempen (Jacob 1988, Desmet 1987). De kans is reëel dat het daarbij om broedgevallen in bomen ging, gelet op het habitat en het destijds bestaan van een omvangrijke boombroedende populatie vanaf noordelijk Duitsland en verder oostwaarts. Het is louter speculatief, maar mogelijk was broeden in bomen in lang vervlogen tijden ook verder westwaarts verspreid in de Noord-Europese laagvlakte, een gebied dat vanuit het zuidelijke Baltische Zeegebied doorloopt tot in de Lage Landen. Misschien was dit gedrag al eerder verdwenen in België en Nederland dan verder oostwaarts, waar het lang genoeg bleef bestaan om gedocumenteerd te kunnen worden in de vroege ornithologische literatuur.

▶ Pas uitgevlogen jonge Slechtvalk *Falco peregrinus* bij het nest in de boom. 26/5/2023. Balen (A). (© Paul Helsen)

Recent werden in Nederland, waar de Slechtvalk net als in België sterk is toegenomen als broedvogel, opnieuw enkele broedgevallen in bomen vastgesteld. Het eerste geval dateert uit 2011: een succesvol broedgeval in een oud nest van Zwarte Kraai op 19,5 meter hoogte in een wilg in de Biesbosch in het zuidwesten van het land (Van Geneijgen 2012). In 2018 werd een geslaagd broedgeval gevonden in de Noordoostpolder in Flevoland. Daar broedden de Slechtvalken op een oud nest van Buizerd in een populierenrij in zeer open landbouwgebied (Bijlsma & Van Geneijgen 2018).

Worden boombroedende Slechtvalken over het hoofd gezien?

De toevallige ontdekking van een succesvol broedgeval van een Slechtvalk in een boom in Balen doet de vraag rijzen hoe uitzonderlijk dit is. De broedpopulatie van de soort is de voorbije jaren sterk toegenomen. Heel wat voor de hand liggende broedplaatsen op grote gebouwen zijn inmiddels ingenomen. Voor jonge Slechtvalken die op zoek gaan naar een eigen stek om te broeden, is het aanbod aan potentieel geschikte plekken vermoedelijk flink afgenomen in verge-

lijking met pakweg tien jaar geleden. Broedgevallen in bomen kunnen daardoor vaker voorkomen dan gedacht. Grote gebouwen, met name kerken en torens, zijn vanzelfsprekende plaatsen om broedende Slechtvalken te vinden. De vogels vallen er beter op en die plaatsen passen bovendien in het zoekbeeld van waarnemers op zoek naar de soort, waardoor de kans veel groter is dat ze daar ontdekt worden. De foto's van de broedlocatie in Balen laten zien dat ook bomen in eerder banale landschappen in aanmerking kunnen komen. Broeden kan een Slechtvalk dus vrijwel overal, weliswaar op voorwaarde dat het om vrij open gebieden gaat met een vrije aanvliegroute. Slechtvalken zijn geen wendbare vogels die gemakkelijk tussen dichte bomen kunnen vliegen. Aangezien Slechtvalken geen eigen nest bouwen, is het ook een voorwaarde dat er al een bestaande geschikte broedplaats is. Oude nesten van Zwarte Kraaien of Buizerds kunnen daarvoor dienen. Daarvan zijn er heel wat in het landschap. Een grote boomholte kan ook in aanmerking komen. Waarnemingen van Slechtvalken met nestindicatief gedrag (prooiaanvoer, roepen, alarmeren) verdienen verdere aandacht en controle, ook op plaatsen zonder hoge gebouwen in de buurt. De kans is reëel dat op die manier nog broedgevallen in bomen ontdekt zullen worden.

Dankwoord

Wouter Faveyts bezorgde literatuurgegevens over het broeden van Slechtvalken in bomen. Christopher König bezorgde interessante recente literatuur uit Duitsland.

Referenties

- Bijleveld M. 1974. Birds of prey in Europe. The Macmillan Press. Ltd. London
- Bijlsma R.G. 1993. Ecologische atlas van de Nederlandse roofvogels. Schuyt & co. Haarlem
- Bijlsma R.G. & Van Geneijgen P. 2018. Het voedsel van Nederlandse Slechtvalken *Falco peregrinus*, met bijzondere aandacht voor de postduif *Columba livia*. De Takkeling 26(3): 254-276
- Desmet J. 1987. Vogels in België. Hun levensloop in België. Hun wedervaren met de mens. Uitgeverij Marc Van De Wiele. Brugge
- Jacob J.P. 1988. Slechtvalk *Falco peregrinus*. In: Devillers P., Roggeman W., Tricot J., del Marmol P., Kerwijn C., Jacob J.-P. et al. Atlas van de Belgische broedvogels. Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen. Brussel
- Kleinstäuber G., Kirmse W. & Sömmer P. 2009. The return of the Peregrine to eastern Germany - recolonization in the west and east. The formation of an isolated tree-nesting subpopulation and further management. In: Sielicki J. & Mizera T. (eds). Peregrine populations - status and perspectives in the 21st century. Poznan University of Life Sciences Press. Poznan
- Kleinstäuber G., Kirmse W. & Langgemach T. 2018. Nesting habitat selection of Peregrine Falcons *Falco peregrinus* in Eastern Germany – the state of knowledge. *Ornis hungarica* 26(2): 259-273
- Preusch M.R., Gromm B., Gaeng H.-M., Raqué K.-F. & Edelmann J. 2014. Vogelwarte 52: 175-178
- Preusch M.R., Gromm B., Scholler F., Havelka P. & Gäng H.-M. 2018. Erfolgreiche Baumbruten des Wanderfalken *Falco peregrinus* in Baden-Württemberg – ein neuer Aspekt im Land der Felsbrüter. Vogelwarte 56: 131-133
- Ratcliffe D. 1980. The Peregrine Falcon. T & AD Poyser. London
- Vangeluwe D., Rousseau C., Goset P., Defourmy H. & Poncin O. 2010. Faucon pèlerin *Falco peregrinus*. In: Jacob J.-P., Dehem C., Burnel A., Dambiermont J.-L., Fasol M., Kinet T. et al. Atlas de oiseaux nicheurs de Wallonie 2001-2007. Série Faune-Flore-Habitats nr. 5. Aves et Région wallonne. Gembloux
- Van Geneijgen P. 2012. Eerste broedsel in een boom van Slechtvalken *Falco peregrinus* in Nederland in het post-DDT-tijdperk. De Takkeling 20(1): 76-84
- Vermeersch G., Devos K., Driessens G., Everaert J., Feys S., Herremans M. et al. 2020. Broedvogels in Vlaanderen 2013-2018. Recent status en trends van in Vlaanderen broedende vogelsoorten. Mededelingen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek. Brussel
- White C.M., Cade T.J. & Anderson J.H. 2013. Peregrine Falcons of the World. Lynx Edicions. Barcelona
- White C. M., Clum N.J., Cade T.J. & Hunt W.G. 2020. Peregrine Falcon *Falco peregrinus*, version 1.0. In: Billerman S.M. (Ed.). Birds of the world. Cornell Lab of Ornithology, Ithaca, NY, USA. doi.org/10.2173/bow.perfal.01

SAMENVATTING

Summary – Résumé

In 2022 werd een geslaagd broedgeval van Slechtvalk in een boom vastgesteld in Balen. Voor zover bekend ging het om het eerste broedgeval van de soort in een boom sinds de terugkeer van de Slechtvalk als Belgische broedvogel in 1994. In het begin van de 20ste eeuw broedde de Slechtvalk vermoedelijk ook in bomen op uitgestrekte heidevelden in het noorden van België. Wellicht waren die broedgevallen de westelijke uitlopers van een omvangrijke boombroedende populatie die destijds vooral rond de Baltische Zee te vinden was. De vraag rijst in welke mate broedgevallen van Slechtvalken in bomen gemist worden, nu de soort sterk is toegenomen als broedvogel.

Breeding of Peregrine Falcon in a tree-nest in Balen (A) in 2022

In 2022 successful breeding of Peregrine Falcon in a tree was established in Balen. As far as known this was the first breeding case of the species in a tree since its return as a Belgian breeding bird in 1994. In the early 20th century Peregrine Falcon probably regularly nested in trees on extensive heaths in the north of Belgium. These breeding cases may have been the western offshoots of a sizeable tree-breeding population that was mainly found around the Baltic Sea at that time. The question arises to what extent tree breeding Peregrine Falcons are overlooked, now that the species has recovered strongly as a breeding bird.

Cas de nidification arboricole du Faucon pèlerin à Balen (A) en 2022

En 2022 un cas de reproduction arboricole réussie de Faucon pèlerin a été constaté à Balen. Pour autant que l'on sache, il s'agissait du premier cas de reproduction arboricole de l'espèce depuis son retour en tant qu'oiseau nicheur belge en 1994. Au début du 20e siècle, le Faucon pèlerin nichait probablement aussi dans des arbres sur de vastes landes dans le nord de la Belgique. Ces cas de reproduction peuvent avoir été les ramifications occidentales d'une importante population arboricole qui se trouvait jadis principalement autour de la mer Baltique. La question se pose dans quelle mesure les cas de reproduction arboricole de Faucons pèlerins passent inaperçus, surtout maintenant que l'espèce a fortement augmenté en tant qu'oiseau nicheur.